

186. Значення великого шовкового шляху для розвитку людства.

Є. К. Самойлич

Група ІПС-31, курс 3, факультет кібернетики

nichegon@knu.ua

Рис. 1: Найбільш відомі торговельні шляхи.

З давніх часів люди мандрували, обмінюючись з сусідніми поселеннями товарами, навичками, вміннями та ідеями. Протягом усієї історії Євразія була пронизана великою низкою різних торговельних шляхів, які також з часом і посприяли формуванню відомого й в наш час Великого шовкового шляху. Хоча ці шляхи й існували від II ст. до н. е. назва Шовковий шлях з'явилася лише в XIX ст. у праці Фердинанда фон Рихтгофена "Китай. Результати власних подорожей" від 1877 року. Великий шовковий шлях — це одне з найбільш визначних та величніших досягнень людства, яке виконувало роль головної трансєвразійської артерії. Цей караванний торговельний шлях поєднував Римську, Парфянську, Кушанську та Китайську імперії, сягаючи більш ніж 7000 км в довжину. Незважаючи, на назву цей шлях слугував не лише для перевезення китайського шовку, а й для багатьох інших товарів, такі як килими, прикраси, дорогоцінне каміння, фарби, залізо, хутра, чай, папір, порох та інше. Через те що шлях проходив через таку велику кількість різних країн, кожна з них хотіла контролювати основні пункти, проте їм все ж таки вдавалося забезпечувати стабільність та відносну безпечність впродовж всього караванного маршруту, адже його функціонування сприяло міжнародному економічному та культурному розвитку, головну роль у якому відігравали саме купці та мандрівники.

Серед безлічі маршрутів, що існували у ті часи, було тільки два головних, які були найбільш відомі та використовувалися: 1) південна дорога від півночі Китаю через Середню Азію на Близький Схід і далі у північну Індію; 2) північна дорога від півночі Китаю через Памір до Нижньої Волги та кінцем у басейні Чорного моря. До Руської держави товари потрапляли через північну дорогу, а в країни Європи — через південний маршрут та Середземне море кораблями. Сухопутний Шовковий шлях був популярним лише до X ст., коли завдяки прогресу навігаційної техніки морські перевезення ставали більш популярним та дешевшим способом торгівлі. Також функціонування такого довгого та надзвичайно важливого маршруту

вимагало особливих умов: розвитку ринкової інфраструктури, відповідних караванних шляхів, надійних способів грошового розрахунку та забезпечення захисту прав власності.

Так як маршрут поєднував велику кількість різноманітних країн, більшість з яких не була в змозі випускати срібні та золоті монети міжнародного зразка, а тому широко використовувались та визнавались грошові знаки найбільших країн, які приймали участь в торгівлі. Також, саме для використання на Шовковому шляху Китай випускав окрему валюту.

Одним з здобутків функціонування цього торговельного маршруту став прототип сучасних банківських правил депозитного зберігання, який виник через небезпечність перевезення великої суми готівки під час довгих мандрівок. Було запропоновано використовувати деякі чеки, які зазначали суму та власника грошей, що торговець надавав авторитетній людині під розписку, і могли використовуватись для отримання готівки в інших містах Шовкового шляху у довірених осіб того міняйла, з яким була складена угода. Загалом для підтримки торговельних караванів та для створення транзитних пунктів на азійській частині маршруту працювала велика кількість міжнародних базарів, куди залучались люди різноманітних професій від перекладачів до збирачів податків.

Оскільки захист майна та життя купців був однією з найголовніших умов функціонування Шовкового шляху, то купці для мандрівок об'єднувались у каравани по сотні та тисячі озброєних людей, щоб якомога більше мінімізувати небезпеку. Через те, що для одної мандрівки була необхідна така величезна кількість людей, каравани могли ходити навіть лише раз на рік. Проте з часом, так як великі держави були зацікавлені у збереженні торгових комунікацій завдяки стягуванню мита, яке приносило досить великий прибуток, вони впроваджували різні заходи захисту та підтримки купців, наприклад у разі пограбування в деяких країнах передбачалась повна грошова компенсація. Але незважаючи на усі запроваджені заходи захисту, дорога залишалась дуже небезпечною та ризиковою, про що свідчила велика кількість скелетів людей та верблюдів протягом усього маршруту, які слугували своєрідними навігаційними сигналами. У разі ж якщо купець помирає на території чужої країни, то його майно у більшості випадків переходило у власність правителя країни, бо родичам та партнерам необхідно було швидко заявити про своє право на власність.

Великий шовковий шлях також відіграв значну роль для розвитку географічних знань завдяки тому, що це був яскравий приклад чітко організованої, контрольованої та зі своїми традиціями міжнародної комерції. Завдяки цьому наскрізному шляху європейці та китайці дізнавались усе більше один про одного та мали змогу приблизно визначити величезну площу євразійського континенту. Сполучною ланкою у цих комерційних та культурних відносинах виступали народи середньої Азії, будучи своєрідними медіаторами цих комунікацій.

Не тільки різноманітні товари поширювались Шовковим шляхом, а й світова релігія, найбільш успішною у розповсюдженні став буддизм. Передача буддизму почалась ще в I ст. завдяки поширенню його на території Східної, Південно-Східної та Центральної Азії, а тому буддійських місіонерський рух став першим у своїй історії. До торговельних караванів долучалися індуські ченці, які пересувались не тільки територією своєї країни, а й за її межі, поширюючи ідеї Будди. Щоб об'єднати два вірування та пришвидшити поширення, місіонери асимілювали буддизм з корінними китайськими даосизмом. Не обходилося і без конфліктів: парфяни вигнали грецьких селевкідів до Центральної Азії, ставши таким чином новими посередниками торгівлі між Китаєм та Римом, але в цьому був і свій плюс, оскільки саме парфяни вперше здійснили переклад буддистських текстів на китайську мову. Згодом і самі купці приймали активну участь у розповсюдженні цієї релігії, вбачаючи у ній дуже привабливі моральні та етичні вчення. Так як купці підтримували буддійські монастирі впродовж усього маршруту, вони могли спокійно знайти там притулок або ж залишитись на ночівлю. Завдяки великій різноманітності народів з'являлась і велика кількість різноманітних шкіл буддизму.

Буддизм був не єдиною релігією, яка поширилась завдяки трансєвразійському маршруту, прихильники єврейської віри також поширювали свої вчення, долучаючись до караванів. Раданіти, іудейські купці, сильно закріпились у Центральній Азії завдяки підтримці хозарських турків та мали досить вигідне положення для участі у торгівлі. Проте іудаїзм не стільки впливав на інші релігії, скільки сам зазнав значних змін, особливо завдяки Ірану, з релігійних уявлень якого євреї почерпнули ідеї раю, пекла та апокаліпсису.

Найменш успішного розповсюдження на Схід зазнало християнство, який розпочав спроби поширення завдяки діяльності несторіан, які навіть збудували церкву в Чангані, проте це ніяк не посприяло популярності. Незважаючи на велику кількість спроб поширення християнства, на півдні Китаю та на територіях Близького Сходу релігія закріпилась лише серед маленьких несторіанських та вірменсько-католицьких громад.

У результаті функціонування Великого шовкового шляху вперше в історії на той час проявилася тенденція до зближення культур в процесі інтенсивних і регулярних світогосподарських зв'язків. Уздовж маршруту Великого шовкового шляху відбувалася поступова уніфікація культурних компонентів. Дослідники відзначають, що в торгових містах Азії навіть виробилися загальні риси планування храмів, хоча вони й належали різним конфесіям. Подібне зближення, проте, залишалось тільки тенденцією. Запозичення культурних досягнень було обмеженим. Наприклад, такі винаходи китаїців, як книгодрук і паперові гроші, не стали об'єктом запозичення навіть у близьких до Китаю країнах азійського регіону. Хоча таким чином до Китаю приходять середземноморські судини, декоровані у звіриному стилі індоєвропейські побутові предмети та подібні речі. Так як у Європі цінувався китайський шовк, в Китаї у свою чергу шанувалась римська бавовна, льон та технології їх обробки.

Ще одною особливістю товарообміну, яка виникла завдяки Шовковому шляху, стала дипломатична торгівля. Її суть полягала в тому, що правителі різних країн відправляли один одному різноманітні цінні дарунки, підтримуючи таким чином дипломатичні мирні відносини між державами.

Завдяки активному розвитку Шовкового шляху зв'язки серед представників різних цивілізацій вже не були спонтанними, а набули ознак логічних політичних та торговельних розрахунків. В найбільш широкому сенсі держави вбачали у розвитку та поширенню торгівлі велику цінність. Також історія функціонування цього маршруту в наш час розглядається як яскравий приклад уміння налагоджувати діалог між різноманітними культурами та цивілізаціями.

Розвиток трансєвразійського маршруту насамперед залежав від економічних факторів. Процес обміну товарів передбачав рух зі Сходу на Захід, однак протяжність шляху загалом обумовлювалась нестачею купівельною спроможністю європейців. У зв'язку з занепадом античного суспільства та нату-ралізацією господарства, східні товари у більшості випадків доходили лише до Візантії. Окрім Європи, зацікавленість у східних товарах проявляли країни Близького Сходу та Індія, завдяки чому Шовковий шлях був запотребований впродовж усього середньовіччя. Фактично, саме цей караванний маршрут став причиною розвитку Середньоазійської цивілізації, адже він проходив через велику кількість міст, які в більшості випадків саме завдяки йому і виникли. Проте розвиток був нерівномірним: деякі були величезними торговими точками, а інші слугували лише як тимчасовий перевалочний пункт для ночівлі.

Уздовж Шовкового шляху виникали і зникали стародавні цивілізації, зароджувалися нові етноси і гинули в результаті нашествия загарбників цілі народи, невідомі майстри створювали безцінні пам'ятки культури, буддійські проповідники незбагненим чином підтримували атмосферу високої духовності та релігійної коректності, прославлені мандрівники робили дивовижні відкриття. Шовковий шлях, старовинний і довгий, відіграв важливу роль у розвитку світової цивілізації. Літературні пам'ятники і археологічні дані переконливо свідчать про культурну та економічну інтегрованість стародавнього та середньовічного Китаю з різними регіонами світу саме по маршрутах Великого шовкового шляху. Однак, не лише у Китаї, а й у світовій історичній науці це питання залишається малодослідженим. Крім того, вивчення історії взаємозв'язків Китаю з країнами і народами Євразії має не тільки наукове значення, але й може бути своєрідним ретранслятором у сучасність історичного досвіду тогочасних держав.

Хоча морські перевезення в наш час набагато більш вигідні та швидші, існує декілька проектів по відновленню історичного сухопутного Шовкового шляху для передачі товарів з країн сходу до Європи, адже зі збільшенням об'ємів виробництва збільшується завантаженість портів, час очікування завантаження та розвантаження кораблів. Прагнення людства відновити трансєвразійську торговельну артерію через стільки часу в черговий раз свідчить про її надзвичайно важливу та незамінну роль у взаємодії між різними народами та цивілізаціями.

Література

- [1] <https://ru.unesco.org/silkroad/o-velikom-shelkovom-puti>
- [2] <https://cyberleninka.ru/article/n/velikiy-shelkovyy-put-istoriya-i-ekonomika/viewer>
- [3] https://en.wikipedia.org/wiki/Silk_Road
- [4] <https://sinologist.com.ua/velikij-shovkovij-shlyah-dialogu-kultu/>
- [5] <https://www.advantour.com/rus/silkroad/great-silk-road-nikitenko.htm>
- [6] <https://www.europe-china.kz/info/68>